

ОБҐРУНТУВАННЯ ЛЕГІТИМНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У ЛІБЕРАЛЬНІЙ, РЕСПУБЛІКАНСЬКІЙ ТА ДИСКУРСИВНІЙ ТРАДИЦІЯХ

Яковлева Л. І.,

кандидат політичних наук, доцент,

докторант кафедри регіональної політики та публічного адміністрування

Одеського регіонального інституту державного управління

Національної академії державного управління

при Президентіві України

У статті досліджується проблема легітимності публічної влади. Визначено особливості розуміння феномена публічності, публічного простору у ліберальній, республіканській та дискурсивній традиціях. Увагу зосереджено на підходах Ф. Гаєка, Дж. Ролза (ліберальна традиція), Г. Арендт (республіканська традиція), Ю. Хабермаса (дискурсивна традиція). Відзначено специфіку обґрунтування легітимності публічної влади у кожній із цих традицій.

В статье исследуется проблема легитимности публичной власти. Определены особенности понимания феномена публичности, публичного пространства в либеральной, республиканской и дискурсивной традициях. Внимание сосредоточено на подходах Ф. Хайека, Дж. Ролза (либеральная традиция), Г. Арендт (республиканская традиция), Ю. Хабермаса (дискурсивная традиция). Отмечено специфику обоснования легитимности публичной власти каждой из этих традиций.

The article deals with the problem of legitimacy of public power. The peculiarities of understanding the phenomenon of publicity sphere, public space in liberal, republican and discursive traditions are determined. Special attention is focused on the approaches of F. Hayek, J. Rawls (a liberal tradition), G. Arendt (a republican tradition), J. Habermas (a discourse tradition). The peculiarities of the justification of the legitimacy of public power in each of these traditions are revealed.

Ключові слова: публічна влада, легітимність публічної влади, лібералізм, республіканська традиція, дискурсивний підхід, комунікація.

Постановка проблеми. Феномен влади не лише відіграє ключову роль у політиці, він є центральним для усього комплексу соціальних відносин. Усі пам'ятають трюїзми на кшталт «влада – це соціальний феномен», «влада є об'єктом політики» тощо. Ми настільки призвичаїлись до цього і так часто це повторюємо, що (парадоксальним чином) перестали усвідомлювати реальну вагу влади. Історичні траєкторії влади пронизують усі часи та епохи – від архаїки до модерну, від аристократизму («влади кращих») до демократії («влади демосу»), від Альтаміри¹ до сучасних соціальних мереж.

Проблематика влади є невичерпною темою для наукових досліджень, філософських роздумів, літературних прочитань та мистецьких інтерпретацій. Питання влади завжди «вітає у повітрі», відносини влади впливають на усі соціальні простори. Згадаймо пасаж Шекспіра з поеми «Макбет»: «І добродесність часом відступає / Перед наказом короля» [17]. Темі відносин влади і маси присвячено окремий твір Нобелівського лауреата з літератури (1981 р.) Е. Канетті. Він справді бачить владу усюди, зокрема у діях диригента: «Ніщо не втілює владу так наочно, як дії диригента. Прикметна кожна деталь його поведінки на публіці; все, що він робить проливає світло на природу влади. Хто нічого про неї не знає, той має змогу пізнати одна за одною її властивості, спостерігаючи за диригентом. І можна назвати переконливу причину того, чому цього досі не сталося: люди гадають, що головне – це музика...» [11, с. 328].

Найбільш проникливим мислителем, наприклад, М. Фуко, видається, нібито влада не лише творить світ, і відтворює сама себе так, як персонажі творів Шекспіра, які, на думку Г.Г. Гегеля, «творять

¹ Печера на території сучасної Іспанії, де збереглася одна із найважливіших пам'яток живопису первісного суспільства періоду пізнього палеоліту.

самі себе... стають митцями, що змінюються, усвідомлюючи всередині власного «я» певну іншість, чи можливість такої іншості» [2, с. 81]. У діалозі з Ж. Дельозом «Інтелектуали і влада» М. Фуко зазначає, що «...потрібно було дочекатися ХІХ століття, аби дізнатися, що таке експлуатація; можливо, ми досі не знаємо, що таке влада. Не вистачить ані Маркса, ані Фрейда, аби допомогти нам пізнати цю аж настільки загадкову річ, одночасно і видиму, і невидиму, присутню і приховану, інвестовану всюди, яку ми називаємо владою» [16, с.75].

Саме тому, будь-які дослідження влади потребують попередніх роз'яснень щодо свого предмета та введення розрізень для звуження проблемного поля.

Першим розрізненням у цьому дослідженні стане протиставлення влади і насильства, яке дозволить зосередитися на одній із традицій у інтерпретаціях легітимності публічної влади. Якщо взяти за основу розрізнення «влади» і «насильства», на якому наголошує Г. Арендт, то у дослідженнях влади можна виокремити дві потужні традиції. Центральним для однієї (Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, М. Вебер, М. Фуко) є питання: «...як влада володарює і змушує собі коритися?» [14]. Представників цієї традиції «миролюбних мислителів» (як їх іронічно називає П. Рікер), об'єднує розуміння влади як примусу та легітимного насильства, яке у них споріднюється із могутністю. Інша традиція обґрунтовує, що «... насильство може зруйнувати владу, але воно абсолютне неспроможне її створювати!» [14, с. 17].

Це розрізнення між владою та насильством дозволило наприкінці ХХ – початку ХХІ століть переосмислити проблему легітимності влади з погляду ліберальної, республіканської та дискурсивної традиції.

Якщо влада не спирається на примус, силу та легітимне застосування насильства, то яким чином тоді обґрунтовується легітимність влади?

Для відповіді на це запитання необхідно здійснити друге розрізнення у розумінні влади (між підходами атомізму (індивідуалізму) та холізму (колективізму)) і серед представників першого підходу виокремити теоретиків, які не заперечують здатність індивідів утворювати колективну дію та захищати колективний інтерес. Це розрізнення між розумними і егоїстичними індивідами, які переслідують приватні інтереси та індивідами (теж розумними, але не екстремально егоїстичними), які орієнтовані на досягнення спільного блага.

Якщо легітимність влади не може обґрунтовуватись потенційною загрозою використання насильства, то єдине її джерело – підтримка громадян. Легітимною може бути лише публічна влада. Після Другої світової війни поширилось розуміння публічної сфери як простору соціальної та політичної активності громадян, відкритого простору політичної взаємодії, у процесі якої визначається рівень легітимності влади. Структурні зміни публічності (так називається одна з класичних робіт Ю. Габермаса [10]) поступово перетворили політичні комунікації (як горизонтальні, так і вертикальні) на один із головних чинників легітимності влади.

Тут ми підходимо до третього розрізнення, яке і становитиме предмет цього дослідження, зокрема аналізу особливостей ліберальної, республіканської та дискурсивної традиції у трактуванні публічності, публічної сфери (простору), легітимності публічної влади тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження публічності, або публічної сфери були започатковані у ліберальній традиції. Зазначаючи відмінності у обґрунтуванні легітимності влади у епоху Просвітництва порівняно з легітимністю абсолютних монархій середньовіччя, представники ліберальної традиції наголошували на необхідності відкритості, раціональності, критичності у відносинах влади та громадян. До цього напряму належать роботи І. Бенґама, Б. Констана, Дж. С. Мілля, І. Берліна, К. Поппера, Ф. Гаєка, Дж. Ролза, інш.

Класичною працею ліберальної традиції щодо публічності влади є «Відповідь на запитання: Що таке «Просвітництво?» Імануїла Канта [12]. Деякі положення цієї роботи є вкрай важливими для обґрунтування демократичної легітимності, їх можна екстраполювати на дослідження легітимності публічної влади. До нормативного ідеалу публічної сфери саме представники ліберальної традиції включили вимоги щодо свободи слова (вільного висловлювання думки), критичності, дискусійності дій влади, раціональної аргументації, політичного плюралізму тощо. Лібералізм представляє легалістичну модель публічної сфери.

Представники республіканської традиції Аристотель, Цицерон, Н. Макіавеллі, Алексіс де Токвіль, Шарль-Луї де Монтеск'є, Г. Арендт, Ч. Тейлор, Е. Макінтайр, К. Скіннер, Ф. Петіт, І. Хонохан та інші продовжили дослідження публічності та публічної влади з кута зору інклюзивності (включеності) у владний процес більшості громадян, їх рівності обирати та бути обраними. Вони нагадали, що демократія є «спільною справою» усіх громадян. Історичним ідеалом для дослідників цього напряму стала політика давніх Афін та Риму, Флоренції та Венеції епохи Відродження, або Дубровника, який республіканці називають «останньою класичною республікою Європи» [17].

Публічна сфера характеризується універсальністю та змагальністю громадян, які володіють громадянськими (республіканськими) чеснотами. У праці Г. Арендт «Становище людини» ідеалом публічності виступає агоністична демократія [1].

У роботах німецького дослідника Ю. Габермаса, який полемізує з лібералами та республіканцями, представлено нормативний ідеал публічності (або «публічної сфери») у англломовному перекладі габермасівського терміна «Offentlichkeit») з погляду дискурсивного підходу. Як зазначає С. Бодрунова, «Габермас і його послідовники поступово прийшли до формування одного з трьох провідних сьогоднішніх підходів щодо розгляду феномена публічної сфери, зокрема структурного / дискурсивного підходу» [3, с. 113]. Слід погодитись із твердженням англійської дослідниці Сейли Бенхабіб: «У порівнянні з уявленнями Г. Арендт та ліберальним підходом, сила моделі Габермаса полягає в тому, що питання демократичної легітимності в розвинутих капіталістичних суспільствах є центральними для нього» [20, с. 90].

Мета статті – дослідити основні напрями обґрунтування легітимності публічної влади з кута зору ліберальної, республіканської та дискурсивної традицій політичної думки.

Виклад основного матеріалу. Початок дискусії щодо сутності публічної сфери пов'язується з роботою І. Канта «Відповідь на запитання: Що таке «Просвітництво?»». Саме тому погляд І. Канта на зміст публічної сфери має бути винесено на перший план, можна сказати «за дужки» трьох моделей – ліберальної, республіканської та дискурсивної.

У 1784 році у роботі «Відповідь на запитання: Що таке «Просвітництво?» І. Кант формулює основні риси «Просвітництва»: «... вихід людини зі стану свого неповноліття, в якому вона знаходиться з власної вини. Неповноліття є нездатністю користуватися своїм розумом без керівництва з боку когось іншого. Неповноліття з власної провини – це те, причина чого полягає не в нестачі розуму, а в браку рішучості і мужності користуватися ним без керівництва з боку когось іншого. Sapere aude! – май мужність користуватися власним розумом! – такий, отже, девіз Просвітництва» [12, с. 501].

Революція здатна скинути тирана, але революційні зміни приречені на невдачу, якщо не допоможуть здійснити реформу способу мислення громадян, привчити їх мислити публічно, тобто вільно. На це потрібен час, просвіти публіка досягає поступово. Умовами становлення публічного простору є, по-перше, сміливість людини самостійно мислити та мужність приймати відповідальні рішення, спираючись на власний розум. По-друге, становлення публічного простору пов'язується зі здатністю розуму до критичного судження, зокрема щодо влади. І. Кант пише: «Для... просвітництва вимагається тільки свобода, і до того ж сама нешкідлива, а саме свобода у всіх випадках публічно користуватись власним розумом» [12, с. 502].

Синхронно міркуванням щодо публічного застосування розуму І. Кант розкриває його значення у приватній сфері: «Під публічним застосуванням власного розуму я розумію таке, яке здійснюється кимось (як ученим) перед усією читаючою публікою. Приватним застосуванням розуму я називаю таке, яке здійснюється людиною на довіреному їй цивільному посту або службі...» [12, с. 503].

Розрізнення між приватним та публічним застосуванням розуму в ліберальній традиції має важливі наслідки для виявлення характеристик публічної сфери:

- розум перестає бути тільки властивістю людської свідомості, він стає публічним інструментом, що вказує мету розвитку індивіда та суспільства. Свідомість перестає бути тільки приватною сферою індивіда, вона стає функціональним елементом публічного простору, який виконує критичну функцію щодо суспільства та влади;

- конституюється новий тип суб'єкта у політиці. Це критично мислячий інтелектуал («учений»), який причетний до логіки суспільного устрою через здатність її публічно і критично оцінювати та змінювати. Громадянин вже не просто суб'єкт, що відповідає правилам суспільного договору, але і носій активної політичної позиції;

- міркування щодо публічного застосування розуму дозволяє провести лінію демаркації між демократичними і недемократичними державами. У перших громадяни мають можливість та здатність публічно застосовувати розум, у других – ні [4, с. 10].

За визначенням Брюс Аккермана, «...фундаментальний принцип сучасного лібералізму полягає у тому, що лібералізм є формою політичної культури, в якій питання легітимності є найважливішим» [19, с. 4].

Таким чином, у ліберальній традиції є зв'язок між владою, легітимністю та публічним простором. Наголос робиться на характеристиках індивідів, які захищають приватну власність і власну свободу. Адже розумні та вільні індивіди спонтанно або за мінімального зовнішнього впливу здатні забезпечити справедливе правління, яке, за визначенням, буде легітимним. Ф. Гаєк указав на залежність легітимності влади від взаємодії індивідів у публічному просторі за прикладом ринку: «...обидва спираються не на спільність мети, а на взаємність, тобто на примирення різних цілей задля взаємної вигоди учасників» [8, с. 21]. У контексті дослідження ліберальних візій легітимності публічної влади найбільш цікавим видається те, що Ф. Гаєк пропонує власний термін для позначення феномена, який він називає спонтанним порядком. Це «каталаксія» («catalaxu») – термін, який у давній Греції позначав як «обмін», «бартер» (тобто прямо апелював до економічних відносин), так і «приймати до громади», «перетворюватися з ворога на приятеля», що має відчутні політичні конотації.

Таким чином, відповідно до ліберальної традиції, головною метою публічної влади, а значить і запорукою її легітимності, стає захист прав і свобод вільного і розумного індивіда. Водночас класичний лібералізм прагне обмежити повноваження уряду, пов'язані з примусом та насильством щодо власних громадян.

Обмеження примусових функцій уряду верховенством права закладає основи легітимності публічної влади та відкриває шлях до формування уявлень про справедливість у вільній сфері публічних дискусій, заснованих на раціональній аргументації.

Дж. Ролз зазначає, що «...мета справедливості, як чесності, як політичної концепції, є практичною... вона не претендує бути істинною, а такою що може служити основою для добровільної політичної згоди між поінформованими громадянами, яких вважають вільними та рівними особами. Така згода, якщо вона добре вкорінена в політичних та суспільних настановах (*attitude*), підтримує добробут (*goods*) усіх осіб та асоціацій у справді демократичному режимі» [15, с. 784]. Дж. Ролз, апелюючи до І. Канта, вказує, що «...розум є публічною категорією» [15, с. 785], тому ідеали та принципи справедливості повинні виражатися публічно. Вони ставлять під сумнів здатність політиків управляти раціонально, на користь усім.

Ліберальна концепція обґрунтування легітимності публічної влади ґрунтується не тільки на позитивізмі та раціоналізмі, але й на природному праві, що припускає концепцію справедливості, «яка дає нам змогу розрізнити, з одного боку, такі правила справедливої поведінки, які випливають з концепції «верховенства права» і необхідні для формування спонтанного порядку, а з іншого – усі конкретні команди, що їх видає влада з метою організації такого порядку» [8, с. 24].

Починаючи із середини ХХ століття, після досвіду революцій, геноцидів та двох світових воєн наявність публічної сфери буде вважатися обов'язковою умовою демократичного режиму, а у роботах Г. Арендт, за результатами історичного екскурсу, наголошується на існуванні публічної сфери та її ролі у демократіях від часів античності. У роботі «Становище людини» [1] Г. Арендт повертає поняття «публічного простору» до політичного та політологічного порядку денного. Для Г. Арендт дослідження публічної сфери в історичному контексті стало основою розуміння феномена європейського суспільства.

Починає Г. Арендт з (на перший погляд) простого роз'яснення, що «...люди, а не Людина, проживають на Землі і заселяють світ. Оскільки всі аспекти людського становища певною мірою пов'язані з політикою, ця множинність є особливою обставиною, не тільки *condition sine qua non*, але й *condition per quam* усього політичного життя. Тому мова римлян, найбільш політизованого народу, який нам відомий, послуговувалася словами «жити» і «бути посеред людей» (*inter hominens esse*) або померти і «припинити буття посеред людей» (*inter hominens esse desinere*) як словами-синонімами» [1, с. 21].

Далі Г. Арендт, досліджуючи сфери публічного та приватного, звертається до проблеми сутності буття людини у контексті цього розрізнення, ставлячи питання: «людина суспільна чи політична тварина?». Відповідаючи на нього, вона виступає проти підпорядкування публічного простору як вияву соціальності (зв'язку між дією та буттям-разом), політиці. Уважає політику прямим продовженням соціальності, самоврядуванням суспільства через публічну сферу, що є абсолютно в дусі республіканської традиції. Вона наголошує, що Аристотель, Сенека і Тома Аквінський дотримувались ідеї пріоритету соціального над політичним, публіки над владою, громадян над правителями.

Уважає повністю виправданим «...ранній переклад Аристотелевого поняття «*zoon politicon*» (політична тварина) як «*animal socialis*» (соціальна тварина), що вже знаходимо у Сенеки і що потім стало стандартним перекладом завдяки Томі Аквінському: *homo est naturaliter politicus, id est, socialis* («людина за своєю природою, політична, тобто соціальна»)» [1, с. 34]. Але проблема у тому, що первісне розуміння політики як спільної справи громадян було сфальсифіковане на користь підпорядкування соціального політичному, а головне – суспільства політикам.

Г. Арендт констатує, що «...слово «соціальний» римського походження і не має відповідників у давньогрецькій мові чи думці. Латинське слово *societas* спочатку мало чітке, хоча обмежене, політичне значення; воно позначало єдність людей для досягнення особливої мети, як, наприклад, у тоді, коли люди організовуються, щоб керувати іншими або чинити насильство» [1, с. 34].

Республіканська модель публічної сфери покликана продемонструвати, що суспільство керує собою за допомогою політики. Влада належить не політикам, а публічній сфері, яка репрезентує громадян у спільній справі. Публічна сфера є джерелом політики, у цьому сенсі вона потребує від громадян здатності до турботи про спільні справи, що не тільки відрізняється, але й перебуває в опозиції до приватних справ (домогосподарство і родина). Саме тому вагомим завданням стає окреслення меж приватного та публічного у античному полісі. Кожний громадянин Афін мав, окрім приватного життя, друге життя – політичне, яке відбувалось у публічному просторі.

Життя громадянина «...характерним чином строго ділилось на те, що він називав своїм власним (*idion*), і те, що залишалось спільним (*koinon*)» [1, с. 34].

Потрібно звернути увагу, що Г. Арендт у республіканській теорії публічного простору демонструє не дихотомію між колективним та індивідуальним. Акцентуючи саме на публічності, а не на

колективізму (який пов'язаний із родинно-сімейними зв'язками), вона прямо вказує на політичну спрямованість публічної дії. Під приватним розуміється сфера oikos (домашнє вогнище), самостійне домогосподарство, яке в подальшому розвитку цивілізації стане ключовим поняттям економічної теорії та ліберальної ідеології.

Як зазначає Р. Кобець, «публічне» на противагу цьому виступає сферою того, що «має стосунки до всіх» (res-publica); це територія, спільна для вільних громадян (koine). Його місце – не тісні стіни домівки навколо домашнього вогнища, а polis – відкритий форум для спільного обговорення та ухвалення рішень» [13, с. 354].

Ідеальні публічні простори – це грецька Агора та римський форум, на яких громадяни використовували два види політичної діяльності (bios politicos): публічну дію (praxis) та публічне мовлення (lexis). «Бути політичним, тобто жити у полісі означало, що все вирішують слова і переконання, а не сила чи насильство» [1, с. 36].

Розмірковуючи над сутністю дихотомії приватне/публічне та труднощами поділу між публічною та приватною сферами крізь призму дослідження античного полісу, Г. Арендт змальовує зародження та занепад публічного простору в процесі історичної еволюції. Вона вважає, що публічна сфера (сфера мовлення, мислення та дії) допомагає людині у своєму «становищі» здобути свободу, адже публічність визнає тільки рівних громадян, натомість приватна сфера характеризується майновою та статусною нерівністю індивідів. Тому жителі античного світу щоденно виходили за межі домашнього господарства (приватної сфери), аби піднятися до публічної сфери. У «Становищі людини» дослідниця нагадує про «первісне значення політики» або «втраченої» різниці між «приватною» та «публічною сферами». Для ідеалізованого у роботах Г. Арендт грецького полісу публічний простір – це простір публічних виступів, у якому виявляються та демонструються іншим морально-політична велич, героїзм, досягнення та переваги. Це конкурентний простір, у якому громадяни змагаються за визнання та пріоритетність. У сучасному суспільстві громадяни перетворились на спільноти робітників та службовців, що зосередились навколо лише того виду діяльності, який необхідний для підтримання життя, а політика, замість того, аби бути результатом публічної взаємодії громадян, перетворилась на діяльність професійної адміністрації. Натомість «публічний простір» визначається Г. Арендт як простір, у якому відбувається лише певний вид діяльності, зокрема дія (action), а не робота (work) або праця (labor). Тобто, публічний простір в інтерпретації представників республіканської традиції, це сфера взаємодії добродесних громадян, яка заснована на публічно артикульованому загальному інтересі. Отже, обґрунтування легітимності публічної влади може бути засноване лише на оцінці дій, як добродесних і справедливих. Це дозволяє стверджувати. Що «боротьба за те, аби зробити щось публічним, – це боротьба за справедливість» [20, с. 93].

Дискурсивний підхід до легітимності публічної влади представлено у роботах Ю. Габермаса «Три нормативні моделі демократії», «Залучення іншого: Студії з політичної теорії», а також у його габілітаційному дослідженні «Strukturwandel der Öffentlichkeit: Untersuchungen zu einer Kategorie der Bürgerlichen Gesellschaft». Назву останнього українською мовою перекладено як «Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство» (Літопис, 2000 р.) [5]. Натомість у «Післяслові» до іншої книги Ю. Габермаса «Залучення іншого: Студії з політичної теорії» (Астролябія, 2006 р.) [7] перекладач А. Дахній пропонує власний переклад: «Структурні зміни публічності» [7, с. 373]. Отже, йдеться про публічність як основу легітимності сучасних демократій.

Слідуючи І. Канту, Юрген Габермас розмірковує щодо ідеалу освіченої публічності. Ю. Габермас проаналізував становлення модерних суспільств у світлі розширення публічної сфери. І якщо для І. Канта Просвітництво означає здатність думати своїм розумом (думати вголос, на публіці), то для Ю. Габермаса це думати у комунікації з іншими. Ю. Габермас уперше запропонував інтерпретацію публічної сфери як простору, де формується громадська думка; він робить спробу знайти «третій шлях» у давній суперечці щодо природи публічної сфери та легітимності публічної влади між лібералами і республіканцями.

У статті «Три нормативні моделі демократії» Юрген Габермас зазначає, що «політики й далі повинні мати спроможність здійснювати комунікацію» [6, с. 372]. Адже він вважає, що «...політична система – ані вершина, ані центр, і навіть не формотворча модель суспільства загалом, а тільки одна система дій серед інших» [6, с. 372]. У сучасному світі державна влада і економічна влада грошей поступаються впливом комунікативній владі, яка формується політичною волею та громадською думкою різних суспільних груп, спільнот та асоціацій, які взаємодіють у публічній сфері.

Ю. Габермас аналізує публічну сферу, наголошуючи на важливості комунікації та окреслюючи простір комунікативної взаємодії (яка априорі є публічною) за допомогою конструкції «вплив» – «комунікативна влада» – «адміністративна влада»: «неформальне формування громадської думки породжує «вплив»; вплив трансформується в «комунікативну владу» завдяки таким засобам, як політичні

вибори, а комунікативна влада знову трансформується в «адміністративну владу» завдяки законодавству» [6, с. 370].

Дискурсивна теорія «...відводить центральне місце процесові формування політичної громадської думки й політичної волі... вона розуміє принципи конституційної держави як послідовну відповідь на питання, як можна інституціоналізувати вимогливу комунікативну форму демократичного формування політичної думки та волі. Згідно з дискурсивною теорією, успіх дорадчої, заснованої на міркуваннях політики, залежить не від колективних дій громадянства, а від інституціоналізації процедур та умов спілкування (комунікації)» [6, с. 370].

Із погляду дискурсивної теорії демократичне формування публічної влади та обґрунтування її легітимності відбувається не на основі усталених моральних переконань (республіканська модель), а як результат процесу комунікації у публічній сфері, що забезпечує справедливі переговори шляхом висунення різноманітних міркувань та узгодження найслухніших аргументів.

Ю. Габермас вважає, що в умовах релігійного, культурного, соціального, політичного плюралізму пошук консенсусу стає основою обґрунтування легітимності публічної влади. Легітимність влади напряму залежить від легітимності комунікації між політичними акторами, незважаючи на відмінності у переконаннях. Він водить поняття «дорадчої політики» та вказує на те, що її успіх залежить від справедливого регулювання комунікації та різних форм аргументації прагматичного, етичного та морального дискурсів у публічній сфері.

Тобто за дискурсивного підходу обґрунтування легітимності публічної влади відбувається у публічній сфері. Легітимність залежить від волі та думки громадян, а дії уряду визначаються узгодженнями під час діалогу інтересами та цінностями громадян.

Принцип комунікативної участі громадян у публічному просторі є головною передумовою легітимності влади. Це модерністське розуміння політичної активності громадян дає можливість створити нову концепцію публічного простору, яка враховує як ліберальну, так і республіканську традицію. Адже ліберальні мислителі вважають, що легітимність публічної влади в демократичному суспільстві може бути результатом лише публічного діалогу.

Для дискурсивної теорії Ю. Габермаса діалог не обмежується «нейтралітетом» (політичним, культурним) держави. При цьому ліберали вважають, що у публічному просторі держава має зберігати нейтралітет щодо питань морального вибору, а от позиція Ю. Габермаса у цьому питанні близька до республіканської традиції.

Про легітимність можна говорити лише за умов, коли публічна влада діє у відповідності до універсальних моральних принципамів, сповідує громадянські чесноти. Також цілком у дусі республіканської традиції Ю. Габермас розмежовує «публічну сферу» і «життєвий світ». Тобто не приватна сфера «життєвого світу» визначає межі прав та свобод громадянина, а його раціональні судження та добросовісна діяльність у публічній сфері.

Висновки. Дослідження основних напрямів обґрунтування легітимності публічної влади з кута зору ліберальної, республіканської та дискурсивної традицій політичної думки дозволило зробити такі висновки.

По-перше, легітимність публічної влади ґрунтується на демократичних виборах, результат яких дає переможцям право на владу. Це дозвіл на отримання повноважень, використання яких уряд повинен виправдовувати перед громадськістю під час формування та реалізації публічної політики. Індивідуальний вибір громадянина на дільниці для голосування є передумовою легітимності публічної влади.

По-друге, легітимність публічної влади обґрунтовується у морально-політичному дискурсі. Індивіди об'єднуються у соціальні групи та спільноти на основі цінностей, які формуються у публічній сфері у процесі взаємодії. У публічній сфері відбуваються конфлікти між соціальними групами («агон» у давньогрецькій традиції), змагання за владу. Також тут досягається суспільний консенсус щодо стратегії урядування, засобів та цілей публічної політики.

По-третє, процес забезпечення легітимності публічної влади потребує комунікації, заснованої на раціональній аргументації. Дискурсивна теорія легітимності публічної влади враховує вибір, легалізований свободою індивідів та універсальними моральними принципами (громадянськими чеснотами), які формуються у публічній сфері. Отже, легітимність публічної влади створюється та відтворюється у результаті раціональної взаємодії у публічній сфері між владою та громадянами, яка обмежує як егоїзм індивідів, так і примус держави у політиці. Чи здатна раціональна комунікація у публічній сфері подолати остаточно як сакральність влади, так і максимізацію вигоди? Це питання залишається відкритим. Як писав Данте:

«От Рим, що дав закони у віках,
Два сонця мав, по одному в окрузі,
Що світський осявали й Божий шлях» [9].

Література:

1. Арендт Г. Становище людини. Львів: Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1999. 254 с.
2. Блум Г. Західний канон: книги на тлі епох. Київ: Факт, 2007. 720 с.
3. Бодрунова С. Концепции публичной сферы и медиакратическая теория: поиск точек соприкосновения. Журнал социологии и социальной антропологии. 2011. № 1. С. 110–132.
4. Вахштайн В., Вайзер Т. Сообщества и коммуникация: трансформация социальных механизмов формирования солидарности. Москва, 2016. 86 с.
5. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство. Львів: Літопис, 2000. 318 с.
6. Габермас Ю. Три нормативні моделі демократії // Демократія: Антологія / Упоряд. О. Проценко. Київ: Смолоскип, 2005. С. 364–371
7. Габермас Ю. Залучення іншого. Студії з політичної теорії. Львів: Астролябія, 2006. 416 с.
8. Гаск Ф. Принципи ліберального соціального порядку // Лібералізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: Смолоскип, 2002. С. 19–32.
9. Данте. Божественна комедія. Харків: Фоліо, 2001. 608 с. URL: http://www.ae-lib.org.ua/texts/dante_divina_comedia_ua.htm#2-16
10. Зекрист Р. Концепция власти Мишеля Фуко. Известия Уральского федерального университета. Серия 3. Общественные науки. Екатеринбург, 2012. Том 103. № 2. С. 40–43. URL: <http://elar.uafu.ru/bitstream/10995/20938/1/iuro-2012-103-04.pdf>
11. Канетті Е. Маса і влада. Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 2001. 416 с.
12. Кант І. «Ответ на вопрос «Что такое Просвещение?»». Государство. Общество. Управление. Москва: Альпина Паблишер, 2013. С. 501–509.
13. Кобець Р. Публічне, приватне в політичному дискурсі сучасної України. Національна ідентичність і громадянське суспільство. Київ: Дух і Літера. 2015. С. 354.
14. Рікер П. Навколо політики. Київ: «Д.Л.», 1995. 334 с.
15. Ролз Дж. Справедливість як чесність // Лібералізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: Смолоскип, 2002. С. 779–801.
16. Фуко М. Интеллектуал и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью. Москва: Праксис, 2002. 384 с.
17. Хархордин О. Что такое республиканская традиция?: Стенограмма лекции. URL: <http://polit.ru/article/2007/12/27/respublica/>
18. Шекспір В. Твори в шести томах: Том 5. / переклад з англійської, за участю Віктора Гуменюка. Київ: Дніпро, 1986. С. 344-415. URL: http://ae-lib.org.ua/texts/shakespeare_macbeth_ua.htm.
19. Ackerman B. Social Justice in the Liberal State. New Haven: Yale Univ. Press, 1980. 392 с.
20. Benhabib S. Models of Public Space: Hannah Arendt, the Liberal Tradition and Jürgen Habermas // Situating the Self: Gender, Community and Postmodernism in Contemporary Ethics. Cambridge, England, 1992. P. 89–120.